

לקבל החלטת רוב גם שאין הרוב נקי מפניות. ומשום תיקון העולם נאלצים אנו להשתמש ברוב דחוק כזה. אך במקום שיש אפשרות לקבל החלטות בצורה עניינית ואובייקטיבית, יש להעדיף זאת על פני רוב של אינטרסנטים. ולכן נראה לענ"ד שבמקרה כזה הוועד עדיף מהאסיפה. מפני שהוועד יהיה אובייקטיבי יותר וישקול מה טוב יותר לציבור. וזאת בתנאי שבוועד אין שכנים הגרים בסמוך לאחד המקומות המוצעים כמגרש משחקים.

בענין – הוא הדין בחיי ציבור. ואכן הפוסקים דרשו שכל חברי הקהילה המשתתפים בדיון כלשהו יחרימו שמתכוונים רק לשם שמים (עי' שו"ע חו"מ סי' קס"ג סעי' א' בהג"ה בשם המהר"ם, וכן בהגר"א שם ס"ק ט', שהשווה ציבור לבית דין. ועי' לקמן סי' צ"ג אות ג').

אולם מכיון שלא ניתנה תורה למלאכי השרת, אי אפשר למנוע בדרך כלל נגיעות אישיות, ואי אפשר להשאיר את החיים הציבוריים מופקדים לאנרכיה. ולכן נאלצים אנו

סימן צב

תחרות עסקית בסיורי ג'פים

והחברה העדיפה אותו. הראשון טוען שהשני יורד לאומנותו ומסיג את גבולו. הצדק עם מי?

א. פתיחת עסק מתחרה ומגבולותיו

נאמר במסכת ב"ב (כ"א ע"ב):

אמר רב הונא: האי בר מבואה דאוקי ריחיא, ואתא בר מבואה זבריה וקמוקי גביה – דינא הוא דמעכב עילויה, דאמר ליה: קא פסקת ליה לחיותי. אולם רב הונא בריה דרב יהושע חולק ואומר: פשיטא ליה: בר מתא אבר מתא אחריתי – מצי מעכב. ואי שייך בכרגא דהכא – לא מצי מעכב... בר מבואה אבר מבואה דנפשיה – לא מצי מעכב. ופסקו הפוסקים כרב הונא בריה דרב יהושע, משום שנחלקו בדבר גם רבנן ורשב"ג, והלכה כרבנן שאמרו "ולשכנו אינו כופהו", ועוד דבתרא הוא. (עי' תוס' ד"ה פשיטא; שו"ע חו"מ סי' קנ"ו סעי' ה').

המרדכי (ב"ב פ"ב סי' תקט"ז) הביא את דעת האביאסף, שבמבוי הסתום משלוש רוחות וראובן גר בקצה הסגור של המבוי – אין שמעון רשאי לפתוח עסק בצד הפתוח, כי הוא

ראשי פרקים

שאלה

א. פתיחת עסק מתחרה ומגבולותיו

ב. עני המהפך בחררה

ג. ירידה לאומנות חבירו כשיש ביניהם פער מחירים

תשובה

מסקנות

שאלה *

אדם אחד קנה מספר ג'פים לטיולים בחולות. הוא התקשר עם חברה המפעילה את האכסניה הפועלת באיזור, כדי שהיא תספק לו מטיילים הבאים להינפש שם. החברה מצידה אף היא היתה מעוניינת בטיולים אלו, המגבירים את המשיכה לאיזור, אולם התנתה זאת בקביעת מחיר הולם. בשנה שעברה הוסעו המטיילים במחיר שנקבע ע"י בעל הג'פים, מתוך הנחה שייחתם אתו חוזה קבוע. ולשם כך קנה 20 ג'פים, שכר נהגים ונכנס להוצאות רבות. החברה ניהלה אתו מו"מ להורדת המחיר. לבסוף בא משהו אחר והציע מחיר גמוך יותר,

* סיון תשמ"ז.

מהי זכותו של הראשון לעכב את החברה מלהעדיף את השני שהציע מחיר זול יותר? ואכן הרמ"א (סי' קנ"ו סעי' ג' בהג"ה) פסק כדעת ר"י הלוי, שמתיר למתחרה למכור את סחורתו במחיר יותר זול מאשר המוכרים הקיימים בעיר.

ב. עני המהפך בחררה

אלא שאנו נוגעים ע"י כך בסוגיא אחרת (קדושין נ"ט ע"א), שם נאמר:

עני מהפך בחררה – ובא אחר ונטלה ודימנו... – נקרא רשע (רש"י: שיורד לחיי חבירו).

ונחלקו בדבר רש"י ותוס': לדעת רש"י (ד"ה עני) מדובר אף בחררה של הפקר. ולדעת התוס' (ד"ה עני) מדובר דווקא במכר או שכירות; אך בהפקר אין דין "עני המהפך בחררה", משום שהשני טוען שהזדמנות כזו לא תזדמן לידו, ולכן הוא רשאי להקדים ולתפוס. והתוס' הביאו ראיה לשיטתם מנפיל על המציאה, שאין השני הקונה נקרא רשע (ב"מ י' ע"א).

בשו"ע (סי' רל"ז סעי' א') הובאו שתי הדעות ללא הכרעה. אך הרמ"א (הג"ה שם) כתב שדעת ר"ת היא העיקר; ובגתיה"מ (ביאורים ס"ק ב') הוכיח שגם המחבר סובר כ"ת. ולכ"ע יוצא שבעל הג'פים הראשון צודק בתביעתו.

וכן נראה ממה שנפסק בשו"ע (סי' קצ"ד סעי' ב:):

מאחר שעכ"ס אינו קונה קרקע מישראל ולא מקנה לישראל אלא בשטר, ישראל טקנה שדה מהעכו"ם ונתן דמים, וקידם שיחזיק בה באישראל אחר והחזיק בה כדרך שמחזיקין בנכסי הגר – זכה אחרון... ונתן לראשון את הדמים.

והוסיף הרמ"א שנקרא רשע, כשיטת הרשב"ם (ב"ב נ"ד ע"ב ד"ה הרי הן כמדבר), ולא כשיטת ר"ת (שם כ"א ע"ב ד"ה מרחיקין), הסובר שזה דמי להפקר, שלא יוכל להשיג דבר במקום אחר. ובעינינו למשפט (קידושין נ"ט ע"א ציון ג') תירץ דשאני התם, שהראשון שילם לגוי כסף, ולכן השני נקרא רשע.

וא"כ הוא הדין בנד"ד, הן לדעת ר"ת והן

מונע לגמרי מהקונים להגיע לראובן. אמנם הב"י (סי' קנ"ו, דף ק"ה ע"א ד"ה כתב המרדכי) דחה את דעת האביאסף, כי לדעתו פוסק הוא כרב הונא, ואין הלכה כמותו. אולם הרמ"א (ד"מ ס"ק ד') הביא את דבריו להלכה. כי גם לרב הונא בריה דרב יהושע, כאשר הנפגע טוען "פסקת לחיות לגמרי", אין השני יכול לקפח את פרנסתו של הראשון.

בשו"ע (סי' קנ"ו סעי' ה') לא הובאו דברי האביאסף, ובשו"ת בית אפרים (ח"מ ס"ו כ"ו) כתב ששיטתו דחוייה היא וכך עמא דבר. ועיין פת"ש (סי' קנ"ו ס"ק ג') שכתב בשם הרמ"א (ד"מ שם, שו"ת הרמ"א סי' י' ד"ה היסוד הפשוט) והמשאת בנימין (סי' כ"ז), שאם מנשל אותו מפרנסתו בוודאות – לכו"ע אסור, אפילו לרב הונא בריה דרב יהושע. ולפי זה אפילו החולקים על האביאסף יודו במקרה שמנשל אותו לגמרי. יעו"ש. והבית אפרים מיידי רק במי שבונה חנות במקום מפורסם ובולט, שאינו מקפח לגמרי את הראשון. אך כשמקפח אותו לגמרי גם הוא מודה. (וכ"כ בשו"ת אבני נזר, ח"מ ס"ו כ"ד. ועי' שו"ת חת"ם סופר ח"מ ס"ו ס"א, קי"ח).

ובפסקי דין רבניים (כרך ד' עמ' 23) נכתב שמה שאמרו שאין ההלכה כהאביאסף הוא רק כאשר המתחרה עושה בתוך שלו; אך כשנכנס לתחומו של חבירו ופסק לחייתיה, יתכן שהלכה כהאביאסף. ואף בנד"ד המתחרים באו לאותו מקום שבו הקים הראשון את התחנה ופתחו לידו תחנה מתחרה, אם כי המקום לא שייך לאף אחד אלא הוא הפקר לכל, וצ"ע.

ונראה לענ"ד שנד"ד אינו דומה למקרים המובאים בגמ'. במקרים המובאים בגמ' מדובר באדם שפתח עסק ובא אחר ופתח עסק מתחרה, שמותר לשני לעשות כן. אך בנד"ד הדיון אינו ישיר בין שני המתחרים, אלא בין המתחרה הראשון לבין החברה, שעמדה אתו במו"מ, ועתה העדיפה את המתחרה השני. וגם החברה לא חתמה אתו על חוזה, אלא התמקחה על המחיר. ועתה, כשבא מישהו אחר והציע מחיר נמוך יותר – החברה העדיפה את השני.

עוד יש לומר עפ"י פסקי דין רבניים (כך ח' עמ' 227). שם מובא דיון בערעור לפני ביה"ד הגדול בענין מוהלים בבית-חולים, שהיתה להם תורנות; ובא מוהל נוסף, ובגללו הרחיבו את מעגל התורנות ונגרם הפסד למוהלים הראשונים. וכתבו שם, שאפילו לדעת ר"ת, המתיר לאחר לזכות מן ההפקר, זהו רק כשפותח חנות; אבל אם חבירו עוסק באומנות מסוימת, והוא נכנס לתוך אומנותו של חבירו, דינו כעני המהפך בחררה. וצ"ע מ"נפל על המציאה", ששם השני לוקח מידי של המוצא, ובכל זאת אינו נקרא רשע. ומדוע הנכנס לאומנותו של חבירו נקרא רשע? מיהו כוונתם כנראה רק למי שמוחזק באומנות מסוימת וזה נכנס לתוך אומנותו, ולכן הוא נקרא רשע. מה שאין כן במוצא מציאה, שזהו מקרה שאירע לו. וצ"ע אם בנד"ד הראשון נחשב בעל אומנות. ויש לומר שמאחר שהוציא הוצאות וקנה ג'פים, והשני נכנס לתוך אומנותו ממש וגורם לו נזקים ישירים – יתכן שנקרא רשע. ואע"פ שיכול למכור את הג'פים, הפסד מיהא אית ליה.

ג. ידידה לאומנות חבירו כשיש ביניהם פער מחירים

אלא שטענת האחרים היא שהם הציעו הצעה זולה יותר, והחברה העדיפה אותם. ומדוע החברה צריכה להפסיד בגלל שהראשון רוצה להרוויח יותר? וכי הצדק מחייב שיהיה מוגנופול רק לאחד כדי שיוכל להפריז במחיר?

והשאלה היא האם הראשון הפריז במחיר, או שמא השני הוזיל מתחת לסף הרווחים? והנה בבדיקת החשבונות נמצא שהראשון לא הפריז במחיר, אלא שקנה ג'פים במחיר יקר יותר, הוא משלם משכורות גדולות יותר לנהגים, ומוציא הוצאות ביטוח. האחרים קנו ג'פים בזול, משלמים לנהגים משכורת נמוכה יותר ואינם מבטחים ביטוח מקיף. והנה, באשר לג'פים, כיון שהראשון כבר קנה והוציא עליהם הוצאות –

לדעת הרשב"ם, כיון שהראשון הוציא הוצאות, נקרא השני רשע. אלא שהוא רק נקרא רשע, ואין מוציאין מידו. וצ"ע אם בנד"ד נחשבים האחרים כמי שכבר ירדו לעבודתם, שאי אפשר להוציאם, או שמא עדיין לא התחילה העונה ואפשר למנוע מהם להתחיל בעבודתם. (ויש לציין שהם קנו כ-20 ג'פים ואף להם היו הוצאות).

בנוסף לכך, הרי כתב הפת"ש (סי' קנ"ו ס"ק ג' בסופו) בשם המהרש"ל (יש"ש קידושין פ"ג סי' ב' בסופו) והחתם סופר (סי' ע"ט) שאם הראשון טרח, השני נחשב לגזלן מדבריהם. ואם פסק לחיותיה, דינו חמור יותר (וכהאביאסף ה"ל). אך יש להעיר שגם במהרש"ל ובחתם סופר לא מדובר על הוצאות אלא על טירחה. המהרש"ל אף מדגיש שיש ללמוד מהמחזיק בשדה הגוי שאין מתחשבים בהוצאות. והחתם סופר מדגיש את המשמעות של הטירחה רק במקרה שבו הטירחה של הראשון היא זו שיצרה את מקור הרווח, כגון מי שקנה שדה מן הגוי, שאלמלא השתדלותו לא היתה השדה מופקרת כלל. והשווה זאת לעני המנקף בראש הזית, שהוא מצב ביניים: לא הוא זה שייצר את הזיתים, אך הוא טרח בהם. ולפי דרכו של החתם סופר יש לומר שאם עבודתו של הראשון בעונה הקודמת היא שיצרה את הפירסום למקום, וכתוצאה ממנה מגיעים השנה יותר נופשים, ויותר אנשים ישתתפו בסיורי הג'פים – א"כ יש כאן טירחה שייצרה את מקור הרווח, ובכה"ג אסור לשני להסיג את גבולו. אך המציאות בנד"ד אינה דומה לזאת, שכן גם החברה המפעילה את האכסניה טרחה בפירסום הענין. ועכ"פ, מאחר שהחברה פתחה את המכרז בשנה זו גם לאחרים, והאחרים טרחו והוציאו הוצאות רבות – גם להם יש זכויות.

ואכן יש לעיין במקרה שבו גם השני הוציא הוצאות. האם הוא נחשב לרשע ומה שהוציא הוציא באיסור, או שמא עתה לאחר שכבר הוציא הוצאות נמצא שהראשון גורם לו הפסד אם יאלץ לסגור את העסק שפתח כבר? וצ"ע.

בחררה", אא"כ נאמר שהאחרים ירדו מתחת לסף הרווחים המינימליים כדי להתחרות. ואם עשו כך, הרי זו תחרות שאינה הוגנת, והם נקראים רשעים. אך כפי שעולה מבידיקת חשבונותיהם, הם אמנם מסתכנים בכך שלא עשו ביטוח מקיף, ולקחו נהגים זולים יותר וג'פים זולים יותר; אך אי אפשר לומר בוודאות שתחרות כזו אינה הוגנת. ואולי יש לומר שאם הראשון יסכים למחיר זול יותר, על החברה להעדיף אותו.

ולמעשה נראה שכל הדיון היה במקומו אילו הצדדים היו באים לדין לפני שהחברה כבר חתמה על חוזה עם אחד מהם. אך כאן הרי החברה כבר סיכמה עם האחרים. ויש לומר שהם אינם נחשבים רשעים, משום שהיה להם מקום לסמוך עליו, שהרי סברו שמוותר להם להתחרות; וגם מבחינת ההלכה אין אנו יכולים להגדיר בוודאות שהדבר היה אסור, ולכל היותר היה כאן גרם נזק לראשונים שהשקיעו מכספם. ולכן נראה לומר שהם זכו במיכרז; אלא שעליהם לצאת ידי שמים ולקנות את הג'פים של הראשון, אע"פ שקנה אותם ביוקר, מכיון שגרמו לו נזק.

לאחר שנמסר פסק הדין לצדדים, הם הגיעו לפשרה וכולם התאחדו לחברה אחת. ועל זה נאמר: "אמת ומשפט שלום שפטו בשעריכם".

מסקנות

- א. מותר לאדם להתחרות בחבירו אם אינו מקפח את פרנסתו לגמרי; אבל אם הוא מקפח את פרנסתו לגמרי – אסור לו להתחרות.
- ב. אדם שנזדמנה לו עיסקה והתחיל לטרוח בשבילה – אסור לחבירו להקדים ולזכות בה לעצמו, כדין "עני המהפך בחררה".
- ג. מותר לאדם להתחרות בחבירו אם הוא מספק מוצר או שירות זולים יותר; אך הדבר מותנה בכך שהמחיר שהשני מציע הוא מחיר סביר ולא מקובל כמחיר הפסד שבא לשבור את השוק.

לאו כל כמינייהו של האחרים לקנות ג'פים זולים יותר. ובאשר לביטוח, דרך העולם היא לבטוח ביטוח מקיף; והאחרים, שוויתרו על ביטוח מקיף, מסכנים את רכושם. אמנם הם רשאים לנהוג כך, אך יש כאן הורדה של המחיר מתחת לסף המחיר המינימלי, וע"כ לא יתכן לקפח את הראשון בגלל זה. וכן פסק בערוה"ש (סי' קנ"ו סעי' י"א) שאסור למתחרה להזיל את המחיר מתחת לשער הסביר, ובכך "לשבור את השוק". וכן פסק בשו"ת מהרי"א? ענזיל (סוף סי' מ"ו). ועי' שו"ת פנים מאירות (סי' ע"ח). אלא שצ"ע אם אכן יש כאן "שבירת שוק".

בנוסף לכך יש לדון על הפרש במחיר הנובע מהשכר שהאחרים משלמים לנהגים, שהוא נמוך יותר מאשר הראשונים. ולכאורה הנהגים צריכים להיות צד בדיון, שהנהגים של הראשון צריכים להתלונן על הנהגים של האחרים על קיפוח פרנסתם. וצ"ע אם יש להפריד בדיון בין הנהגים לבין בעלי הג'פים. עכ"פ הנהגים לא באו לפנינו לדין, וע"כ אינם צד בו.

והנה המבי"ט (ח"א סי' קצ"ד) דן במלך שמכר עופרת לשמעון ואח"כ בא לוי והוסיף על המחיר וזכה בעופרת. וכתב המבי"ט שלי אינו נקרא רשע, כי המלך הודיע מראש שאינו מוכר לצמיתות ומעדיף את המרבה במחיר. אלא שקשה על המבי"ט ממה שכתבו התוס' (קידושין נ"ט ע"א ד"ה עני) בענין מלמד: שאם אדם מציע את עצמו כמלמד כאשר בעה"ב כבר שכר אדם אחר ללמד את בנו, יש כאן דין "עני המהפך בחררה"! וכתבו בפסק הדין של ביה"ד הגדול שם, שדברי המבי"ט אמורים רק משום שכך הוא חוק מלכות, ולכן אין בו דין "עני המהפך בחררה"; אך אין ללמוד משם למקרים אחרים.

תשובה

בנד"ד החברה עדיין לא חתמה עם הראשון על חוזה; וכונתה היתה ברורה – להוריד את המחיר. שהרי כל מטרתה היתה למשוך תיירים ע"י מחיר זול יותר, ופשיטא שהיא תעדיף את הזול ביותר. א"כ אין כאן דין "עני המהפך